

УСЛОЖНЕНА ИЗПЪЛНИТЕЛНА ДЕЙНОСТ И МНОЖЕСТВО ДЕЯНИЯ ПРИ ДЕЛИКТА

Филип Стоянов Радинов

съдия в Районен съд – гр. Бургас

***Анотация:** В изложението се разглеждат наказателноправни институти през призмата на облигационното право. Този интердисциплинарен подход цели да улесни практикуващите юристи досежно допирните точки между наказателното и гражданското право, налични в множество казуси възникващи в практиката. Цели се и принос в правната доктрина на деликтното право, което ползващо достиженията на наказателноправната теория, няма собствена добре развита теория от- носно елементите на неправомерното увреждане.*

***Ключови думи:** вреди, неправомерно увреждане, деликт, изпълнителна дейност, множество деяния, множество вреди.*

Въведение

Необходимостта от настоящия труд е обусловена от липсата на теоретично изследване относно това какво представляват усложненията в изпълнителната дейност при деликтите и допуска ли нормативната уредба, уреждаща отделните деликтни състави такива усложнения. Липсва изследване и във връзка с усложненията, които възникват в случаите на причинени вреди от множество деяния, осъществени било от едно, било от няколко лица. Актуалността на проблематиката засегната в изложението се свързва с все по-зачестяващите случаи на обиди и клевети, публикувани в интернет пространството, причиняващи неимуществени вреди или случаите на вреди причинени от пътни транспортни произшествия и изобщо всички случаи на вреди настъпили вследствие някакви усложнения в изпълнителната дейност на делинквента. Изложеното има освен теоретична, но и практическа стойност, защото в него се изясняват някои материални и процесуални въпроси, възникващи при търсене на защита на засегнатите права по съдебен ред, в случаите на вреди от множество деяния. От друга страна, статията ще подпомогне работата, освен на практикуващите изключително в сферата на гражданското право и процес, но и на тези специализирани в наказателно-правната материя, но срещащи трудности при предявяване на граждански иски в наказателния процес.

Изложение

Фактическите състави на деликта включват като минимум елементи – извършването на деяние, причиняването на вреди и наличието на причинна връзка между деянието и вредите, като вината на делинквента се предполага – чл. 45 от ЗЗД. Възможно е едно лице, с едно деяние да причини една вреда. Възможно е обаче причинената вреда да е една, деянията извършени било от едно, било от няколко лица, да бъдат повече на брой. Законът изрично предвижда възможност няколко лица с деянията си да причинят обща вреда – чл. 53 от ЗЗД.

Фактически възможно е обаче, едно лице чрез усложнения в изпълнителната дейност, при осъществяване на едно деяние или с извършването на множество деяния да причини един вредоносен резултат, каквато хипотеза не е изрично предвидена в ЗЗД. В изложението ще бъде направен анализ именно на случаите на отговорност за вреди причинени чрез няколко деяния, извършени от едно или няколко лица. Някои от хипотезите, които ще бъдат разгледани в статията имат преди всичко теоретично значение и спомагат за по-прецизно схващане и разграничаване на начините на осъществяване на изпълнителната дейност при деликтите, както и отграничаването им от случаите на множество деяния, причиняващи един вредоносен резултат. Други хипотези обаче имат освен теоретично, но и голямо практическо значение предвид обстоятелството, че се срещат често в социалната действителност и поражат редица неизследвани въпроси при реализирането на деликтната отговорност.

1.) Вреди причинени от няколко деяния, извършени от различни лица.

При вредите причинени от няколко деяния на различни лица се касае до причиняването на един общ вредоносен резултат, вследствие извършването на две или повече деяния, всяко от които се осъществява от различен правен субект.

В разпоредбата на чл. 53 от ЗЗД е предвидено, че ако увреждането е причинено от неколцина, те отговарят солидарно. За разлика от наказателното право, в деликтното право не се прави разграничение дали увреждането е причинено в условията на независимо съпричиняване на вреди на пострадалия или в условията на съучастие, както и каква е формата на съучастието – подбудителство, помагачество, извършителство или пък се касае за съизвършителство¹. Това е така, защото законът предвижда, че от гледна точка на правните последици, независимо дали се касае за независимо причинени вреди от няколко лица, или същите са действали при общност на умисъла, то тези лица ще отговарят солидарно. Това е разумно решение, даващо допълнителна гаранция и превес на интереса на пострадалия, който при реализиране на деликтна отговорност може да търси изпълнение на цялото задължението за обезщетение за вреди от всяко лице, допринесло за причиняването им – чл. 122 ал. 1 от ЗЗД. Солидарната отговорност е установена в интерес на увредения, чиито блага са засегнати, без той да има каквито и да било облигационни отношения с причинителите на вредата².

Независимо, че при деликтната отговорност законът не прави разграничение дали се касае за независимо съпричиняване на вреди или до съучастие, отграничаването им не е без значение. В някои хипотези различните проявления на тези усложнени форми на причиняване на вреди може да постави трудности пред правоприлагащите органи, респ. да доведе до разнопосочни решения при сходни казуси.

¹ Съпричиняването на вреди не може да е идентично с различните форми на съучастие в наказателното право, в т.ч. съизвършителството, защото непозволеното увреждане е възможно не само при умишлено, но и при непредпазливо причиняване на вреда. Достатъчно е действието на всеки от съпричинителите да представлява част от верижния процес на увреждането, да е налице един фактически единен в пространствено и времево отношение процес, който се състои от повече самостоятелни непозволенни увреждания – Голева, П. Облигационно право. С.: Нова звезда, 2008, с. 344.

² Калайджиев, Ал. Облигационно право, Обща част. С.: Сиби, 2016, с. 477.

Не може да има съмнение, че при независимото съпричиняване на вреди на пострадалия, тоест при случаите, в които деянията на няколко лица, които не действат при общ умисъл, причиняват вреди на пострадалия, и при съизвършителството всички участници, които със собственото си деяние са допринесли за вредоносния резултат, следва да отговарят солидарно спрямо пострадалия. Така например при взаимно сбиване, при което всички са нанасяли удари на пострадалия, но един е нанесъл фаталния удар, всички съизвършители ще отговарят солидарно, независимо че единият е нанесъл само плесница, а другият умъртвителен удар. Друг пример са хипотезите, при които значителни имуществени вреди са причинени от непредпазливостта на лицето, което управлява превозното средство, но и грешка в осигуряването и в организацията на шосейния, железопътния път, неправилно ръководене на летателно средство при излитане или приземяване, при което също възниква солидарна отговорност, макар да се касае до независимо съпричиняване на вреди³. Изводът, който може да се направи от изложеното е, че за разлика от наказателното право, при което участниците отговарят според приноса си, при деликтното право съпричинителите на вреди отговарят еднакво спрямо пострадалия, а не съобразно приноса си в причиняването на вредоносния резултат. Дали обаче отговорността на съпричинителите би била еднаква и спрямо отговорния по чл. 49 от ЗЗД, който е изплатил обезщетението за вреди на пострадалия? Този, който е платил на основание чл. 49 от ЗЗД, не става с това потърпевш по смисъла на чл. 53 от ЗЗД, поради което и задължението на причинителите на вредите, за които той е платил, не става солидарно. От това следва, че този, който е заплатил вредите на основание чл. 49 от ЗЗД, може да търси от всеки причинител само припадащата му се част съобразно със степента на причиняването⁴. Изводът, който може да се направи от това е, че съпричинителите отговарят пред възложителя по чл. 49 от ЗЗД според приноса си, а не солидарно. Дотук стана ясно, че за увреждане, причинено от неколцина, независимите съпричинители на вреди на пострадалия и съизвършителите отговарят спрямо увреденото лице солидарно. Как обаче ще отговарят във вътрешните си отношения – по равно или според приноса? Отговорът ни дава чл. 127 ал. 2 от ЗЗД, според който, доколкото не следва друго от вътрешните отношения на извършителите, те отговарят по равно и в случай на изпълнение от един от участниците на цялото задължението за обезщетяване на вредите, то той може да претендира от останалите разликата между цялата сума и припадащия му се дял от деликтната отговорност. Логично може да бъде поставен въпросът при деликтната отговорност, ако не следва друго от отношенията между солидарните длъжници, дали може да бъде опровергана презумпцията, че същите отговарят по равно, тоест оборима ли е тази презумпция. Разумният отговор на въпроса предполага да бъде съобразена принципната забрана за неоснователно обогатяване, която неминуемо ще бъде нарушена, ако при присъдено обезщетение на сравнително голяма стойност на наследниците на починалия от увреждане, причинено от неколцина, този който е нанесъл само плесница, отговаря на равно, с този, който е нанесъл фаталния удар. В тези случаи е видно, че отговорността на съпричинителите във вътрешните им отношения следва да бъде разделена според приноса им в увреждането, което в по-голяма степен би съответства-

³ Голева, П. Сборник Право в XXI век. С.: УИ Паисий Хиляндрски, 2023, с. 224. Интересното в дадения пример е, че вредоносният резултат се причинява по непредпазливост и че единият съпричинител допринася за вредоносния резултат чрез бездействие.

⁴ Постановление № 17/18.11.1963, ВС, Пленум т. 5.

ло и на принципа за справедливост. Това гледище се приема и от съдебната практика⁵, и от правната доктрина⁶.

При съучастие е възможно извършителят да е подбуден, тоест да е склонен /мотивиран/ от друго лице или подпомогнат, дори само чрез съвет, при извършване на деянието, причиняващо вреди. Възможно ли е в тези случаи пострадалият да търси отговорност от подбудителя или помагача, или от двамата солидарно? Възможно ли е пострадалият да предяви иск само срещу подбудителя или само срещу помагача, твърдейки че желае да потърси отговорност не от този, който му е причинил вредите, а от лицата които са мотивирали последния да ги причини или са му помогнали, като са намерили средство за причиняване на вредите или дори само чрез съвет? При предявен граждански иск в наказателния процес такава хипотеза е мислима, защото наказателният съд така или иначе изследва за наличие на общност на умисъла, за приноса на всеки от съучастниците и при установяване на такъв осъжда всички да заплатят обезщетение за вреди. Не е известно обаче такъв иск да е предявяван само срещу подбудител или само срещу помагач пред гражданския съд, тъй като обезщетението за вреди се претендира обикновено от прекия причинител на вредата или от неговия застраховател. Макар и рядка, тази хипотеза е мислима и възможна. Как обаче би процедира гражданският съд, би ли уважил иск за обезщетение, основан на твърдения, че за вредите причинени от извършителя, следва да отговаря лицето, което без да участва в деянието, причиняващо вреди, само е посъветвало извършителя?

Основанието за деликтна отговорност тук следва да се търси не толкова в наказателното право, колкото в деликтното право. Така е, защото при реализиране на деликтна отговорност срещу подбудител или помагач подлежи на изследване не толкова дали е било налице общност на умисъла между тях и извършителя, колкото дали подбудителят и помагачът са осъществили собствени противоправни деяния, които са намират в причинна връзка с причинените вреди. В тези хипотези подбудителят и помагачът не носят деликтна отговорност за деянието на извършителя, а за това, че със собствените си противоправни деяния са подбудили и подпомогнали същия да причини вредите на пострадалия и с това са допринесли за тяхното настъпване. Известно е, че противоправността на деянието може да е обусловена от това, че специална законова разпоредба /без значение от кой правен отрасъл/ забранява извършването му, а ако такава липсва – самото причиняване на вреди прави деянието противоправно⁷. Противоправността на подбудителската и помагаческата дейност е обусловена от специална норма, която забранява този тип дейност – чл. 21 ал. 1 от НК. Според тази разпоредба всички съучастници – извършители, под-

⁵ Решение № 535/25.07.2012 г. по гр. д. № 1465/2010 г. на IV г. о. на ВКС.

⁶ Голева, П. Деликтно право. С: Фенея, 2007, с. 147.

⁷ Казаното е валидно за целите на настоящото изложение и е до голяма степен условно, тъй като в теорията има различни схващания относно същността на противоправността. Така според едни автори противоправно е поведението, нарушаващо общата забрана да не се вреди другиму – Антонов, Д. Непозволено увреждане. С.: 1965, с. 22, според други автори е нарушаване на основни задължения, представляващи структурата и същността на правовия ред – Кожухаров, Ал. Коментар на Закона за задълженията и договорите. С.: 1956, с. 243, според трети е нарушение на чуждо абсолютно субективно право – Бърво, Б. Гражданска отговорност за вреди, причинени при автомобилни злополуки. С.: 1910, с. 77., а според четвърти противоправността е накърняване на благо, защитено от правовия ред - Конов, Тр. Основание за гражданска отговорност. 2. изд. С.: Регули, 2002, с. 81 и сл.

будители и помагачи, се наказват с наказанието, предвидено за извършеното престъпление, тоест и дейността на подбудителя и помагача е престъпна, респ. обуславя деликтна отговорност.

Известен проблем възниква при обосноваването на причинната връзка между противоправните деяния на подбудителите и помагачите и причинените от извършителя вреди. В наказателното право този проблем е решен с вече цитирания чл. 21 ал. 1 от НК, който предвижда, че независимо, че подбудителят и помагачът не са участвали в самото деяние причиняващо вреди, то те ще отговорят за извършеното от извършителя престъпление, доколкото изобщо последният е започнал неговото извършване. Проблемът с причинната връзка в деликтното право се свързва с обстоятелството, че в ЗЗД липсва разпоредба, аналогична на чл. 21 ал. 2 от НК. Поставя се въпросът, следва ли подбудителят и помагачът да носят деликтна отговорност, след като ЗЗД изрично не предвижда отговорност и за лицата, които без да участват в извършването на вредоносното деяние, подбуждат или подпомагат извършителя при причиняването на вредите. Без такава разпоредба да фингира наличието ѝ, няма ли причинната връзка между деянията на подбудителя и помагача, и настъпилите вреди да се яви опосредена от деянието на самия причинител на вредата, при все по-вече, че деянията на неучастващите във вредоносното деяние изобщо не са от естеството сами по себе си да причинят вреди.

Опосредяването на причинната връзка между деянията на подбудителя и помагача е само привидно. Объркването се появява от обстоятелството, че в наказателноправната теория, а и самият закон стриктно разграничава дейността на този, който пряко извършва деянието и причинява вредоносния резултат и на тези, които умислено са го подбудили или подпомогнали. Последните, макар да допринасят за причиняването на вредоносния резултат, не участват в изпълнителната дейност, в която участва само извършителя. Ако това стриктно деление на субектите на изпълнителна дейност бъде механично пренесено в материята на деликтното право, при липса на разпоредба в ЗЗД, аналогична на чл. 21 ал. 2 от НК и при положение, че подбудителят и помагачът не участват в осъществяването на самото вредоносно деяние, може да доведе до погрешен извод за липса на отговорност на подбудителя и помагача при причинени от извършителя вреди, поради липса на непосредствена причина връзка между вредите и деянията на подбудителя и помагача. Причината в наказателното право да се направи такова строго разграничение е необходимостта всеки от участниците да понесе такава отговорност, която съответства на приноса му. За разлика от наказателното право, в деликтното право важи правилото, че всички участници отговарят солидарно, тоест еднакво спрямо увредения, независимо от приноса им в извършеното, поради което и не са необходими специални разпоредби разграничаващи различните форми на задружна деликтна дейност. В деликтното право понятието за изпълнителна дейност, разбираемо като време, място и начин на осъществяване на вредоносното деяние, не следва да се схваща само като пряко причиняване на вреди от едно лице. Изпълнителната дейност, причиняваща вредите, може да е резултат от съвместна дейност на няколко лица, всяко от което е извършило деяние, което или пряко причинява вредата, или по друг начин допринася за настъпването ѝ, без да я причинява пряко. От изложеното следва изводът, че гражданското право влага в понятието изпълнителна дейност по-широко съдържание от това, което се влага наказателното право. Докато за наказателното право участник в изпълнителната дейност е само извършителя, то в гражданското право участници са и подбудителят, и помагачът. Това от своя страна означава, че и под-

будителят, и помагачът следва да носят солидарна отговорност с прекия причинител на вредата. Като аргумент в полза на изложената теза може да се посочи институтът на съпричиняване на вреди от пострадалия, при който макар пострадалият да не причинява пряко вредите сам на себе си, извършва действие или бездействие, с което допринася за настъпването им. В този пример вредоносното деяние се извършва от прекия причинител на вредата, а пострадалия без да извършва деяние, с което се самоуврежда, допринася за това, поради което отговаря за съпричиняването. Така например, пострадалият при ПТП е допринесъл за причинените му вреди, след като се е возил при водач, за който знае, че управлява МПС след употреба на алкохол⁸. В подкрепа на изложената теза може да се изтъкне още един аргумент: Всяко престъпление, от гледна точка на гражданското право, представлява деликт. При предявяване на граждански иск в наказателния процес, след като бъде установено съучастие в престъпление и неговите форми, всички извършители, подбудители и помагачи ще бъдат осъдени да заплатят на пострадалия обезщетение за причинените му от престъплението вреди солидарно. Освен това, съгласно чл. 300 от ГПК влязлата в сила присъда на наказателния съд е задължителна за гражданския съд, който разглежда гражданските последици от деянието, относно това, дали е извършено деянието, неговата противоправност и виновността на дееца. Това означава, че ако след осъждането на извършителя, подбудителя и помагача за престъпление пред наказателен съд, бъде предявен иск за вреди в граждански съд, по силата на чл. 300 от ГПК, същият ще е длъжен да осъди всички съучастници солидарно. Струва ми се абсурдно да се твърди, че разглеждайки граждански иск и прилагайки специалната уредба на НК, наказателният съд може от своя страна да осъди на обезщетение всички участници в престъплението солидарно /независимо дали са извършители или само подбудители и помагачи/, а гражданският съд – да отхвърли предявените иски за обезщетение с аргумент, че деянията на подбудителя и помагача са опосредени от деянието на прекия причинител на вредата. Още по абсурдно прави такова становище обстоятелството, че ако му бъде представена влязла в сила присъда, същият този граждански съд, съблюдавайки правилото на чл. 300 от ГПК, ще трябва да уважи исковете за вреди срещу подбудителите и помагачите.

Изложеното достатъчно убедително доказва тезата, че понятието за изпълнителна дейност, причиняваща вреди, е по-широко формулирано в гражданското право в сравнение с това в наказателното и включва освен дейността на извършителя, но и тази на подбудителя и помагача. Следователно под изпълнителна дейност в деликтното право следва да се разбира както тази, която води до прякото причиняване на вреди от лице или лица⁹, така и съвместната дейност на няколко лица, всяко от които е извършило противоправно деяние, което или пряко причинява вреда¹⁰, или по друг начин допринася за настъпването ѝ, без да я причинява пряко¹¹.

След като и извършителят, и подбудителят и помагачът следва да носят отговорност за вреди, логично възниква въпросът как следва да отговорят те – еднакво или според приноса си при причиняването им. Понастоящем отговор на този въпрос

⁸ Такава хипотеза е разгледана и разяснена в т. 7 от Тълкувателно решение № 1/23.12.2015 г. по тълкувателно дело № № 1/2014 г. на ОСТК на ВКС.

⁹ Съответстващо на съизвършителство и независимо съпричиняване на вреди на пострадалия в наказателното право.

¹⁰ Съответстващо на извършителството в наказателното право.

¹¹ Съответстващо на подбудителството и помагачеството в наказателното право.

дава чл. 53 от ЗЗД, според който, когато увреждането е причинено от неколцина, те отговарят солидарно, като според чл. 122 от ЗЗД кредиторът може да иска изпълнение на цялото задължение от когото и да е от длъжниците. Това означава, че всеки от съучастниците отговаря еднакво спрямо пострадалия. Ако се следват стриктно правилата на ЗЗД, би следвало при солидарна отговорност във вътрешните си отношения всички съучастници да отговарят по равно – чл. 127 ал. 1 от ЗЗД. Независимо от това, както бе посочено по-горе, както съдебната практика, така и правната доктрина приемат, че в тези случаи следва да се изследва приноса на всеки от съучастниците и да отговаря пропорционално на участието си в причиняването на вредите. Това становище заслужава подкрепа, тъй като установената в чл. 127 ал. 1 от ЗЗД презумпция е оборима, респ. подлежи на опровергаване. Опровержимият характер на тази презумпция позволява тежестта от задължението за обезщетяване на причинените вреди да се разпредели между делинквентите по-прецизно, което в по-голяма степен отговаря и на изискванията на принципа за справедливост. Така например, не е справедливо подбудителят или лицето дало само съвет, във вътрешните отношения да отговарят на равно със самия пряк причинител на вредата. Очевидно е, че приносът на тези лица е значително по-малък в сравнение с този на прекия причинител, без чийто действия вредите изобщо не биха настъпили. Предвид това и за да не възникват за в бъдеще разнопосочни решения по въпроса е целесъобразно нормативната уредба да бъде изменена *de lege ferenda*, като се предвиди специално правило, съобразено със спецификите на деликтната отговорност и даващо възможност във вътрешните си отношения солидарните длъжници да отговарят според собствения си принос в причиняването на вредите.

2.) Вреди причинени от няколко деяния, извършени от едно и също лице.

Съществуват случаи, при които с няколко деяния, извършени от едно и също лице, се причинява един общ вредоносен резултат. За всички тези случаи е характерно, че извършените от делинквента деяния са повече от едно, а вредата само една. В наказателното право се разграничават случаите на множество деяния, причиняващи един резултат, от случаите на усложнения в изпълнителната дейност на деянието, причиняващо резултата. В последните случаи деянието е само едно, но е осъществено чрез различни фактически усложнения в изпълнителната дейност. Например, умъртвяването е причинено като отровата е дадена на части, вместо наведнъж. Въпросът за усложненията в изпълнителната дейност при деликтите ще бъде поставен в настоящото изследване с цел изясняване на въпроса дали това явление има правно значение за деликтната отговорност. За да се даде отговор на този въпрос следва на кратко да се изследва какво е значението на усложненията в наказателното право. Различните състави на престъпления по принцип предвиждат точно определен вид изпълнително деяние, причиняващо точно определен вид резултат. Така например, един от съставите в разпоредбата на чл. 209 ал. 1 от НК предвижда, че изпълнителното деяние „поддържане на заблуждение“ предизвиква акт на имуществено разпореждане, увреждащ пострадалия. Затова от гледна точка на резултата, предвиден в съответния престъпен състав, е без значение с колко прояви ще бъде осъществено изпълнителното деяние, щом в крайна сметка същият е причинен. В посочения пример по чл. 209 ал. 1 от НК, е без значение дали вредоносният акт на имуществено разпореждане е предизвикан с една проява, поддържаща заблуждението у пострадалия, или с няколко, но ако е с няколко, от наказателноправна глед-

на точка, ще е осъществено едно изпълнително деяние причиняващо престъпния резултат, макар отделните прояви да са осъществени в различно време, място и по различен начин. При деликтната отговорност обаче, не са предвидени отделни състави, точно определени по вид изпълнителни деяния и резултати. Законът предвижда, че който причини каквито и да е вреди другиму, и то по каквото и да е начин, следва да ги поправи. Следователно при деликтите всяка проява, причиняваща вреда, представлява отделно деяние. От изложеното е видно, че разграничението на понятието множество деяния от понятието усложнена изпълнителна дейност има единствено теоретично значение за деликтното право и служи за по-задълбочено познаване на материята и на фактическите особености на изпълнителната дейност, които могат да възникнат в някой хипотези на неправомерно увреждане. Все пак във връзка с усложненията има известна прилика между наказателното и гражданското право от гледна точка на отговорността, която ще се търси от причинителя на вредите. Тази прилика се изразява в това, че при фактическите усложнения, при които се извършват множество прояви предизвикващи качествени изменения в резултата, делинквентът отговаря само за най-тежкия причинен от него резултат. В примера с отровата, ако при даването на отрова на части леката телесна повреда постепенно е прераснала в средна, наказателна отговорност, респ. отговорност за вреди ще може да се търси само за средната телесна повреда. Пострадалият не може да претендира две обезщетения за това, че в даден период му е била причинена лека телесна повреда, а в друг период му е била причинена средна. Обезщетение се дължи единствено за вида телесна повреда, който е налице към момента на предявяване на претенцията за обезщетение, а ексцесът е основание за предявяване на нова претенция за обезщетение за вреди.

Вече бе посочено, че при деликтите всяка проява, причиняваща вреда, представлява отделно деяние. Това следва пряко от чл. 45 ал. 1 от ЗЗД, според който, всеки е длъжен да поправи вредите, които виновно е причинил другиму. Следователно фактическият състав на деликта, в класическия му вид, включва като елементи извършването на едно деяние, причиняването на една вреда и причинна връзка между тях, като вината на делинквента се предполага. Допустимо ли е обаче в тази законова конструкция вредата да е една, а деянията – повече от едно? Допуска ли законът една и съща вреда да е причинена с множество противоправни деяния, осъществени по различно време, на различно място и по различен начин? В тези случаи, от какво зависи броят на неправомерните увреждания, респ. броят на дължимите обезщетения – от броя на деянията или от броя на вредите? Може ли съдът, считайки го за едно неправомерно увреждане, за всички деяния да определи едно обезщетение съобразно размера на вредите, или при наличие на множество противоправни деяния следва да се отграничи каква част от вредата причинява всяко от тях и по този начин отговаряйки на конструкцията – едно деяние-една вреда-една причинна връзка между тях, да се направи извод, че неправомерните увреждания са множество и да се определят отделни обезщетения за всяко от тях.

Защо изобщо се поражда съмнение по тези на пръв поглед елементарни въпроси? Разпоредбата на чл. 26 от НК урежда институтът на продължаваното престъпление, при което законът дава възможност при извършени две или повече деяния причиняващи общ престъпен резултат да бъде определено едно наказание, а не наказания за всяко от деянията. Аналогична разпоредба в ЗЗД липсва. Последният урежда хипотезата, при която една вреда е причинена от няколко субекта, но не и когато е причинена от няколко деяния, осъществени от едно и също лице. Затова, логично

възниква въпросът, при липса на разпоредба в ЗЗД, подобна на чл. 26 от НК, допуска ли изобщо фактическият състав на деликта конструкция, в която вредата е една, а извършените от делинквентна деяния две или повече. Тоест, в този случай едно не-позволено увреждане ли ще е налице, включващо като елементи две или повече противоправни деяния, които в своята съвкупност причиняват един общ противоправен резултат, за който се дължи едно обезщетение, или, за да се спази конструкцията едно деяние – една вреда – причинна връзка между тях, следва при наличие на няколко деяния да се установява точно каква част от общата вреда е причинило всяко от деянията и да се определят обезщетения, съответни по брой на броя на деянията.

При института на деликта отклонението от нормалното развитие на обществените отношения е наличието на вреда. Целта на деликтното правоотношение е удовлетворяване на увредения чрез заплащане на дължимото му се обезщетение за причинената вреда. Размерът на обезщетението зависи единствено от размера на причинената вреда. Следователно вредата, а не деянието е водещото понятие при не-позволеното увреждане. Законът забранява причиняването на вреди. Той не се интересува от начина, по който те ще бъдат причинени, тоест ЗЗД не предвижда подобно на наказателния кодекс конкретни, различни по съдържание начини за причиняването на вреда. Причината в наказателното право да съществуват специалните правила по чл. 26 от НК при причинен един престъпен резултат, вследствие осъществяването на множество деяния, е необходимостта от определяне на едно общо наказание, отчитайки специфичните обективни и субективни особености на деянията и взаимовръзката, в която се намират¹². Както бе посочено, при деликтната отговорност от единствено значение е вредата и необходимостта от поправянето ѝ, без значение дали същата е причинена от едно или няколко деяния и в каква взаимовръзка се намират те едно с друго. Без наличието на разпоредба, аналогична на чл. 26 от ЗЗД обаче, причиняването на вреда с две или повече деяния е невъзможно. Изводът е верен, тъй като вредата ще е налице още с осъществяване на първото деяние. Извършените впоследствие деяния само ще увеличат размера на вече причинената вреда, ако са насочени към един и същ обект на увреждане. Така например ако делинквентът влезе в магазин и открадне една вещь поставяйки я в колата си, той ще причини вреда на определена стойност и с това фактическият състав на деликта ще е завършен напълно. Ако делинквентът се върне и вземе още една вещь от магазина, с второто си деяние той няма да допринесе за довършването на фактическия състав на деликта, защото той вече е бил осъществен още с първото деяние. С кражбата на втората вещь от същия магазин делинквентът само ще увеличи размера на вредата, тоест причинената равностойност на откраднатото имущество. От изложеното може да се направи и друг извод, а именно, че изпълнителната дейност при деликтите не съответства по съдържание нито на фактическите усложнения в изпълнителната дейност при осъществяване на едно деяние в наказателното право, нито на понятието за продължавано престъпление¹³. Не съответства на фактическите усложнения, защото при деликтите множеството прояви на делинквентна представляват не едно, а множество деяния. Не съответства на понятието за продължавано престъпление, защото пос-

¹² По конкретно, връзката между субекта и обекта на престъплението и еднородността на вината дават възможност за общия престъпен резултат да се наложи едно наказание.

¹³ С уточнението, че самото продължавано престъпление се счита за особена форма на усложнена престъпна дейност – Стойнов, Ал. Наказателно право, Обща част. С.: Сиела, 1999, с. 330.

ледното ще се счита довършено след осъществяване и на последното деяние¹⁴, докато деликтът ще се счита довършен още с осъществяване на първото вредоносно деяние. Независимо от липсата на пълно сходство в съдържанието на тези понятия между тях има множество прилики и най-съществената се изразява в обема на отговорността, която ще носи лицето, причинило вреди. Независимо колко деяния ще са допринесли за увеличаването на вредата и независимо колко прояви ще включва фактическото усложнение в изпълнителната дейност, обезщетението ще се определи в зависимост от размера на причинения общ вредоносен резултат.

Вече бе изтъкнато, че деликтът ще е налице, ако вследствие извършено противоправно деяние, е причинена вреда. Извършените впоследствие деяния само ще увеличат размера на вече причинената вреда, ако са насочени към един и същ обект на увреждане. Последното уточнение е особено съществено, защото от това дали множеството деяния са насочени към един и същ или множество обекти на увреждане зависи колко на брой деликта ще са осъществени, съответно колко обезщетения ще дължи делинквентът, респ. колко на брой иска ще са налице, колко на брой държавни такси ще се дължат в исковия процес, размерът на адвокатското възнаграждение и кой ще е родово компетентния да разгледа делото съд. Така ако множеството деяния са насочени срещу един и същ обект на увреждане, то и деликтът ще е един и всяко следващо деяние само ще допринася за увеличаване на вредата. Например, ако са причинени множество увреждания върху лекия автомобил на едно и също лице, деликтът ще е един и обезщетението за вреди също. Ако множеството деяния са насочени срещу множество различни обекти на увреждане, принадлежащи на едно и също лице, деликтите ще са множество, защото всяко от деянията причинява самостоятелни вреди, респ. само по себе си осъществява фактическия състав на деликта. Различен обект на увреждане ще е налице и ако деянията са насочени към увреждане на различни блага на едно и също лице, респ. ако едно от деянията уврежда имуществената сфера на пострадалия, а другото личната му сфера. Например, ако делинквентът е употребил сила срещу собственика на вещ, за да му я отнеме, ще е налице деликт, за който пострадалият ще може да претендира обезщетение в размер на стойността на откраднатата вещ, както и деликт, за който пострадалият ще може да претендира обезщетение за неимуществени вреди, чийто размер съдът ще определи по справедливост – чл. 52 от ЗЗД. Два деликта ще са налице и когато с едно деяние, едновременно се уврежда личната и имуществената сфера на едно и също лице. Например, откраднат е автомобила на едно лице, поради което то е претърпяло едновременно имуществена вреда в размер на стойността на автомобила и неимуществена вреда, поради това, че се е лишило от удобството и комфорта да ходи на работа с личния си автомобил, а вместо това ползва градския транспорт. Два деликта ще са налице и когато с деянията са засегнати различни по характера си нематериални блага на едно и също лице. Ако с едно деяние чрез обидни думи е засегнато достойнството, а с клевета, изразяваща се в разпространяване на неверни позорщи факти, е засегната оценката, която обществото дава на едно и също лице, то деликтите са два и това лице има право на две обезщетения за неимуществени вреди. Те могат да бъдат претендирани както пред гражданския съд, така и чрез граждански иск в наказателния процес. Може първо делинквентът да бъде осъден за престъпленията обида и клевета, а след това, въз основа на влязлата в сила присъда,

¹⁴ Или с прекъсването му чрез внасяне на обвинителен акт за част от деянията – чл. 26 ал. 6 от НК.

да се претендират две обезщетения пред гражданския съд, който, обвързан от осъжданията за двете престъпления, ще определи единствено размера на обезщетенията за вредите причинени от тях.

С нарастване на ролята и приложението на множеството и различни форми за електронно споделяне на информация зачестиха и деликтите причинени по този специфичен начин, разкриващ редица особености и трудности при реализиране на отговорност на делинквента. Това налага на този вид деликти да бъде отделено специално внимание в изложението, имайки предвид обстоятелството, че и при деликтите, причинени чрез електронно издание, е възможно да бъдат причинени вреди или вреда, чийто размер нараства при осъществяване на последващи вредоносни деяния срещу същото лице. Възможно е например, електронно новинарско издание да разпространи невярна информация, уличаваща дадено лице в престъпления. Възможно е същата тази информация да бъде разпространена в множество издания (препубликуване) или информация със сходно съдържание да бъде разпространена в множество електронни издания. В тези случаи, за реализиране на деликтната отговорност е от съществено значение дали различните електронни издания са собственост на едно или на различни лица. Това е въпрос на експертиза и сам по себе си е от естеството да затрудни или осуети реализирането на деликтната отговорност, поради невъзможността в някои случаи да се разкрие собствеността върху изданието. Ако бъде установено, че едно лице е собственик на множество издания, в които е публикувана и препубликувана клеветническа информация, отговорността ще бъде понесена от това лице. В тази хипотеза, деликтът ще е налице още при извършване на първото деяние, тоест още при първата публикация, защото вредите за пострадалия ще насъпят още в този момент. Ако впоследствие, в други издания бъде публикувана сходна информация няма да е налице отделен деликт, защото публикациите са насочени срещу един и същ обект на увреждане – оценката, която обществото дава на увредения. Тези публикации и препубликации само ще допринесат за увеличаване размера на вредата. Характерна особеност на вредата при деликтите, причинени чрез средства за масова информация, е нейният не малък размер, обусловен от обстоятелството, че разпространена по този начин, невярната информация може да достигне до знанието на неопределен и неограничен брой лица, респ. да причини значително увреждане на пострадалия. Интерес представлява въпросът, от кого следва да се търси отговорност за непозволено увреждане, ако собственикът на електронното издание е едно лице, но автор на публикацията е друго? Кой е отговорен в този случай, при положение, че публикацията, съдържаща клеветническа информация, не е написана от собственика на изданието. Отговорът на въпроса ни дава чл. 49 от ЗЗД, при анализа на който се стига до извода, че за статиите на авторите отговаря собственикът на медията в качеството му на възложител. Това гледище е възприето и в съдебната практика¹⁵. Ако обаче електронното новинарско издание има главен редактор, следва ли той да отговаря по чл. 49 от ЗЗД за публикациите на авторите? На този въпрос следва да се даде отрицателен отговор, тъй като главният редактор не е възложител на работа. Последният би отговарял за вреди, ако със собственото си виновно и противоправно поведение причини такива. Например, ако против волята на автора, главният редактор внесе в съдържанието на статията злопоставяща определен субект информация, защото в този случай разпространител на

¹⁵ Решение № 340/15.07.1998 г. по гр. д. № 178/97 г. на петчленен състав на ВКС.

информацията би се явил главният редактор, а не журналистът¹⁶. Ако електронните издания публикували или препубликували клеветническата информация принадлежат на различни собственици, те следва да отговарят солидарно, ако темата на публикациите и съдържанието им е сходно, и засяга едни и същи неимуществени блага на увредения, така че всяка от публикациите съпричинява настъпването на неделимата вреда. Ако темата на публикациите е различна или се засягат различни неимуществени блага на увредения, непозволените увреждания имат самостоятелен характер и всеки от делинквентите ще отговаря за причинените от него вреди¹⁷. При препубликуване, в случай че е посочен източникът на информацията, собственикът на препубликувалото издание не следва да носи отговорност за вреди¹⁸. Съществува становище, според което в случай на причинена неимуществена вреда от издания, принадлежащи на различни собственици, увреденият трябва да претендира съответно част от всеки собственик, тоест отговорността следва да се претендира от пострадалия според приноса на всички делинквент¹⁹. Това становище не може да бъде споделено. При солидарната отговорност, всеки солидарен длъжник дължи цялото задължение, по начин, че ако един от длъжниците удовлетвори кредитора, това освобождава останалите от задължението им към него. В случай, че увреденият от издания, принадлежащи на различни собственици, предяви отделни иски за вреди срещу съпричинителите и единият плати цялото обезщетение, то това плащане ще освободи и останалите делинквенти. Увреденият не е длъжен във всеки отделен процес да преценява каква част от вземането си да претендира, съобразно приноса на всеки делинквент. Обратно, всеки от съпричинителите дължи цялото обезщетение за вреди, а ако един от тях изпълни и увреденият предяви отделен иск срещу останалите, те могат да противопоставят възражение, че задължението е погасено от вече осъдения съпричинител. Ако бъде продължена логиката на посоченото становище би могло да се стигне до абсурдната хипотеза, при която увреденият с отделни иски претендира вреди срещу съпричинителите, но съдът стига до извод, че приносът на съпричинителя – ответник по неговото дело, е незначителен и присъжда незначително обезщетение, съответно на приноса на делинквента. Ако и съдебните състави разглеждащи исковите срещу другите съпричинители стигнат до подобен извод и присъдят малки обезщетения, то вредите на пострадалия няма да бъдат обезщетени в пълен размер. Затова увреденият може да предяви иска си срещу един от съпричинителите и да претендира обезщетение за причинената му вреда в пълен размер. След като тази вреда бъде заплатена от осъдения делинквент, същият може във вътрешните си отношения с останалите да претендира припадащата им се част, съобразно приноса им.

Заключение

От гореизложеното могат да се направят следните теоретични и практически изводи:

1.) За разлика от наказателното право, при което участниците в извършване на престъпление отговарят според приноса си, при непозволеното увреждане, в слу-

¹⁶ В този смисъл Решение № 147/18.03.2011 г. по гр. д. № 1640/2010 г. на IV г. о. на ВКС.

¹⁷ Решение № 206/07.12.2023 г. по гр. д. № 4573/2022 г. на II г. о. на ВКС.

¹⁸ В Решение № 558/12.08.2009 г. по гр. д. № 196/2008 г. на IV г. о. на ВКС е прието, че отговорност за вреди се носи, ако не е посочен източникът на информацията.

¹⁹ Така в Решение № 206/07.12.2023 г. по гр. д. № 4573/2022 г. на II г. о. на ВКС.

чаите на съпричиняване на вреди, съпричинителите винаги отговарят еднакво спрямо пострадалия, а не съобразно приноса си в причиняването на вредоносния резултат;

2.) При непозволеното увреждане, в случаите на съпричиняване на вреди, съпричинителите отговарят пред възложителя по чл. 49 от ЗЗД винаги според приноса си, а не солидарно;

3.) При съпричиняване на вреди, отговорността на съпричинителите във вътрешните им отношения, следва да бъде разделена според приноса им в увреждането, а само при невъзможност за установяване на приноса те следва да отговарят по равно. Предвид това и за да не възникват за в бъдеще разнопосочни решения по въпроса, е целесъобразно нормативната уредба да бъде изменена *de lege ferenda*, като се предвиди специално правило, съобразено със спецификите на деликтната отговорност и даващо възможност във вътрешните си отношения солидарните длъжници да отговарят според собствения си принос в причиняването на вредите;

4.) Всяко престъпление от гражданскоправна гледна точка представлява деликт;

5.) При реализиране на деликтна отговорност опосредяването на причинната връзка между деянията на подбудителя и помагача от това на извършителя е само привидно, защото понятието за изпълнителна дейност причиняваща вреди е по-широко формулирано в гражданското право, в сравнение с това в наказателното и включва освен дейността на извършителя, но и тази на подбудителя и помагача;

6.) Под изпълнителна дейност в деликтното право следва да се разбира както прякото причиняване на вреди от лице или лица, така и съвместната дейност на няколко лица, всяко от което е извършило противоправно деяние, което или пряко причинява вреда, или по друг начин допринася за настъпването ѝ, без да я причинява пряко;

7.) Подбудителят и помагачът отговарят пред увредения солидарно, заедно с извършителя, за извършеното от него;

8.) Разграничението на понятието множество деяния от понятието усложнена изпълнителна дейност има единствено теоретично значение за деликтното право и служи за по-задълбочено познаване на материята и на фактическите особености на изпълнителната дейност, които могат да възникнат в някои хипотези на непозволено увреждане. Все пак във връзка с усложненията има известна прилика между наказателното и гражданското право от гледна точка на отговорността, която ще се търси от причинителя на вредите. Тази прилика се изразява в това, че при фактическите усложнения, при които се извършват множество прояви, предизвикващи качествени изменения в резултата, делинквентът отговаря само за най-тежкия причинен от него резултат. Обезщетение се дължи единствено за вида телесна повреда, който е налице към момента на предявяване на претенцията за обезщетение, а ексцесът е основание за предявяване на нова претенция за обезщетение за вреди;

9.) На въпроса, кое от двете понятия има водещо значение в деликтното право, следва да се отговори, че вредата, а не деянието е водещото понятие;

10.) Фактическият състав на деликта не позволява конструкция, при която една вреда е причинена с две или повече противоправни деяния, тъй като вредата ще е налице още с осъществяване на първото деяние, а извършените впоследствие деяния само ще увеличат размера на вече причинената вреда, ако са насочени към един и същ обект на увреждане. В последната хипотеза размерът на обезщетението ще се определи в зависимост от размера на причинения общ вредоносен резултат;

11.) От това дали множеството деяния са насочени към един и същ или множество обекти на увреждане, зависи колко на брой деликта ще са осъществени, съответно колко обезщетения ще дължи делинквентът, респ. колко на брой иска ще са налице, колко на брой държавни такси ще се дължат в исковия процес, размерът на адвокатското възнаграждение и кой ще е родово компетентния да разгледа делото съд. Ако множеството деяния са насочени срещу множество различни обекти на увреждане, принадлежащи на едно и също лице, деликтите ще са множество, защото всяко от деянията причинява самостоятелни вреди, респ. само по себе си осъществява фактическия състав на деликта. Различен обект на увреждане ще е налице и ако деянията са насочени към увреждане на различни блага на едно и също лице, респ. ако едно от деянията уврежда имуществената сфера на пострадалия, а другото личната му сфера. Два деликта ще са налице и когато с едно деяние едновременно се уврежда личната и имуществената сфера на едно и също лице, както и когато с деянията са засегнати различни по характера си нематериални блага на едно и също лице;

12.) Характерна особеност на вредата при деликтите причинени чрез средства за масова информация е нейният не малък размер, обусловен от обстоятелството, че разпространена по този начин невярната информация може да достигне до знанието на неопределен и неограничен брой лица, респ. да причини значително увреждане на достойнството на пострадалия;

13.) Ако електронните издания публикували или препубликували клеветническата информация принадлежат на различни собственици, те следва да отговарят солидарно, ако темата на публикациите и съдържанието им е сходно и засяга едни и същи неимуществени блага на увредения, така че всяка от публикациите съпричинява настъпването на неделимата вреда. Ако темата на публикациите е различна или се засягат различни неимуществени блага на увредения, непозволените увреждания имат самостоятелен характер и всеки от делинквентите ще отговаря за причинените от него вреди;

14.) При препубликуване в случай, че е посочен източникът на информацията, собственикът на препубликувалото издание не следва да носи отговорност за вреди;

15.) И при вреди, причинени чрез публикации в електронни новинарски издания, увреденият може да предяви иска си срещу един от съпричинителите и да претендира обезщетение за причинената му вреда в пълен размер. След като тази вреда бъде заплатена от осъдения делинквент, същият може във вътрешните си отношения с останалите да претендира припадащата им се част съобразно приноса им.

Литература:

1. Голева, П. Облигационно право. С.: Нова звезда, 2008, с. 344.
2. Калайджиев, Ал. Облигационно право, Обща част. С.: Сиби, 2016, с. 477.
3. Голева, П. Сборник Право в XXI век. С.: УИ Паисий Хиляндарски, 2023, с. 224.
4. Постановление № 17/18.11.1963, ВС, Пленум т. 5.
5. Решение № 535/25.07.2012 г. по гр. д. № 1465/2010 г. на IV г. о. на ВКС.
6. Голева, П. Деликтно право. С: Феня, 2007, с. 147.
7. Антонов, Д. Непозволено увреждане. С.: 1965, с. 22,